

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКІ СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ

DEVELOPMENT OF CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE ON RESPONSIBILITY FOR VIOLENT SEXUAL CRIMES

Юрченко Р.А., аспірантка
кафедри кримінального права та кримінології

Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем – удосконаленню кримінального законодавства України щодо відповідальності за насильницькі статеві злочини. Автор відзначає, що серед кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, відповідальність за які передбачена в розділі IV Особливої частини КК України, виділяють насильницькі статеві злочини, зараховують до них зґвалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153) та примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154).

Проаналізовано всі законопроекти за всі сесії Верховної Ради України VII, VIII та IX скликання. Констатовано, що механічні заповнення не тільки із законодавства інших держав, а й інших правових систем, сліпа імплементація положень міжнародних конвенцій, перманентні зміни національного кримінального законодавства зумовлені не об'єктивною необхідністю, а бажанням негайно замінити відсутність усталеної стратегії розвитку кримінально-правової галузі. Усі вказані чинники цілком здатні потягнути за собою порушення основоположних принципів, на яких побудовано кримінальне право, системних зв'язків і залежностей його приписів і, як наслідок, істотно знизити ефективність засобів кримінально-правового впливу на злочинність.

Обґрунтовано, що найкращим напрямом реформування системи кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи загалом і насильницьких статевих злочинів зокрема була б відсутність будь-якого вдосконалення чинного законодавства. Зроблено висновок, що з метою уникнення помилок при застосуванні ст. ст. 152, 153, 154 КК України необхідно узагальнити досвід протидії цим злочинам правоохоронних органів іноземних держав, лише після цього змінювати чинний закон про кримінальну відповідальність. Інакше можна буде вести мову про «шкідництво» з боку законодавця, пов'язане з тим, що окремі законотворці, не маючи жодних уявлень про особливості побудови кримінального закону, його систему, взаємозв'язок кримінально-правових норм, своїми ініціативами лише спотворюють КК України.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, законопроект, кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, насильницькі статеві злочини.

This article is concerning on one of the modern topical issues, namely the improvement of criminal legislation of Ukraine related to responsibility for violent sexual crimes. The author has stressed that such crimes are rape (Art. 152), sexual violence (Art. 153) and coercion to engage in sexual intercourse (Art. 154) as stipulated by Chapter IV of Special part of the Criminal code of Ukraine.

Legal drafts submitted during all sessions of the Verkhovna Rada of Ukraine's VII, VIII, IX calling have been studied. It has been stated that mechanical "borrowing" not only from other countries' legislation, but also from legislation of other legal families, international conventions' provisions cut-and-paste, constant amendments of domestic criminal legislation are provided not by objective necessity, but by willingness to immediate substitute the absence of strategy of development of criminal legal field of knowledge. All these factors are able to cause damage to fundamental principles of criminal law, the latter's system connections and dependencies of the provisions, and, as a result, choke off the effectiveness of criminal legal measures of influence on the crime.

It has been substantiated that an absence of any amendments of current legislation in this regard is the best direction of reforming of system of criminal offences against sexual freedom and sexual immunity of person at all and violent sexual crimes in particular. It has been concluded that to avoid mistakes in application of Art. 152, 153 and 154 of the Criminal code of Ukraine it is necessary to generalize the foreign countries' law enforcement bodies experience of counteraction to these crimes, and only after that to amend the current criminal legislation. Otherwise it is possible to suggest "sabotage" from the lawmakers' side because of the latter's certain initiatives which having no notion on the peculiarities of criminal legislation construction, system and criminal legal norms interaction could only distort the Criminal code of Ukraine.

Key words: criminal offences, legal draft, criminal offences against sexual freedom and sexual immunity, violent sexual crimes.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Стаття 29 Основного Закону України проголошує, що кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність. У комплексі невід'ємних прав і свобод людини та громадянина важливе місце посідає статева свобода, а всебічне забезпечення статевої недоторканості вважається виміром цивілізаційної зрілості суспільства, його здатності створити умови для гармонійного розвитку підростаючого покоління.

Серед кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, відповідальність за які передбачена в розділі IV Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України, виділяють насильницькі статеві злочини, до яких зараховують зґвалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153) та примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154).

Ураховуючи зміни, які внесено до КК України протягом останніх років і які потягли за собою зміни до традиційного підходу до поняття зґвалтування, розширення форм учинення примушування до вступу в статевий зв'язок, зміну назви та диспозиції ст. 153, що тепер

установлює відповідальність за сексуальне насильство (з урахуванням положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству 2011 р., або Стамбульської конвенції), запровадження відповідальності за вступ у добровільні статеві зносини з неповнолітньою особою, виникає необхідність більш детального аналізу законодавчих ініціатив щодо внесення змін і доповнень до КК України, що стосуються насильницьких статевих злочинів.

Тому **метою статті** є аналіз деяких законопроектів про внесення змін до КК України в частині відповідальності за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а саме за насильницькі статеві злочини.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж проаналізувати законодавчі ініціативи народних депутатів України, варто, на нашу думку, навести деякі дані щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Так, якщо в 1993 році зареєстровано 2078 випадків зґвалтувань, у 1997 р. – 1510 випадків, у 1998 р. – 1334, у 1999 році – 1288, у 2000 році – 1151 [1, с. 53], то у 2013–2020 роках їх зафіксовано в середньому в 6 разів менше. Зокрема,

у 2013 році їх зареєстровано 508, у 2014 році – 421, у 2015 році – 305, у 2016 році – 349, у 2017 році – 259, у 2018 році – 203, у 2019 році – 355, а за 11 місяців 2020 р. – 377 [2]. Звісно, ці дані не відображають реальної кількості скоєних кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Статистична інформація є лише верхівкою того айсбергу, що залишається невідомим правоохоронним органам. Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості мають високу латентність.

Варто погодитися з І. Чугуніковим, який стверджує, що механічні запозичення не тільки із законодавства інших держав, а й з інших правових систем, сліпа імплементація положень міжнародних конвенцій, перманентні зміни національного кримінального законодавства зумовлені не об'єктивною необхідністю, а бажанням негайно замінити відсутність усталеної стратегії розвитку кримінально-правової галузі та здатні потягнути за собою порушення основоположних принципів, на яких побудовано кримінальне право, системних зв'язків і залежностей його приписів і, як наслідок, істотно знизити ефективність засобів кримінально-правового впливу на злочинність [3, с. 117].

За всі сесії VII скликання на офіційному сайті Верховної Ради України було зареєстровано такі проекти, що стосувалися питань сексуального насильства: про заборону спрямованої на дітей пропаганди одностатевих сексуальних стосунків (від 24.12.2012 реєстр. № 1155), про внесення змін до КК України щодо посилення та вдосконалення покарання за злочини, учинені на сексуальній основі, проти малолітніх і неповнолітніх (від 17.06.2013 реєстр. № 2309а), про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (від 02.07.2013 реєстр. №2472а), про внесення змін до деяких законів України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань і сексуальної експлуатації (від 17.06.2014 реєстр. №4099а). Крім цього, зареєстровано такі проекти щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків) (від 12.12.2012 реєстр. № 0889), про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо недопущення усиновлення українських громадян особами, які перебувають в одностатевих шлюбах) (від 30.01.2013 реєстр. № 2133), про внесення змін до КК України (щодо посилення відповідальності за злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх) (від 05.04.2013 реєстр. № 2738).

Уважаємо за необхідне зупинитися на деяких проектах більш детально. Передусім приділимо увагу Законопроекту «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх)» (від 05.04.2013 реєстр. № 2738), ініціатором якого став народний депутат України В. Мисик. Зокрема, ним пропонувалося:

– статтю 152 доповнити частиною п'ятою такого змісту:

«5. Згвалтування малолітньої чи малолітнього, вчинене особою, раніше судимою за будь-який із злочинів, передбачених статтями 152 та 153 цього Кодексу, вчинених щодо малолітньої чи малолітнього,

– карається позбавленням волі на строк від п'ятнадцяти до двадцяти років або довічним позбавленням волі»,

– статтю 153 доповнити частиною четвертою такого змісту:

«4. Те саме діяння, вчинене щодо малолітньої чи малолітнього особою, раніше судимою за будь-який із злочинів, передбачених статтями 152 та 153 цього Кодексу, вчинених щодо малолітньої чи малолітнього,

– карається позбавленням волі на строк від п'ятнадцяти до двадцяти років або довічним позбавленням волі» [4].

Варто відзначити, що проблема посилення покарання за насильницькі статеві злочини, зокрема ст. ст. 152 і 153 КК України, не є новою. Про це неодноразово наголошували фахівці в науковій літературі та під час наукових заходів. Можна погодитися, що передбачене законодавцем у санкціях ст. ст. 152, 153 КК України покарання недостатнє для значного зменшення кількості злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, у тому числі скоєні й проти неповнолітніх [5, с. 232]. Л. Шеховцова наголошує, що до осіб, які скоїли у віці старше вісімнадцяти років злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх, які не досягли чотирнадцяти років, і які страждають розладом сексуальної переваги (педофілією), що не виключає осудності, судом можуть бути призначені поряд із покаранням примусові заходи медичного характеру у вигляді амбулаторного примусового нагляду й лікування в психіатра [5, с. 232]. Але в аналізованому проекті увагу цьому важливому, на нашу думку, аспекту не приділено, хоча такий комплекс заходів може включати можливість застосування профілактичних медикаментозних засобів, у тому числі хімічної кастрації [5, с. 232].

Разом із тим, відповідно до висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, пропозиція щодо запровадження за вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 152 КК України (частина п'ята – у редакції Проекту) і 153 КК України (частина четверта – у редакції проекту), покарання у вигляді позбавлення волі від *п'ятнадцяти до двадцяти років* або довічного позбавлення волі суперечить вимогам ч. 2 ст. 63 КК України, відповідно якої покарання у *вигляді позбавлення волі на певний строк устанавлюється від одного до п'ятнадцяти років*. Покарання у вигляді позбавлення волі, строк якого перевищує п'ятнадцять років, може бути призначене лише за сукупністю вироків згідно з правилами статті 71 КК України (якщо один зі злочинів є особливо тяжким), і його строк не повинен перевищувати двадцять п'ять років [4]. Варто нагадати, що подібних покарань (позбавлення волі на строк від 15 до 20 років) у КК України 2001 р. на той момент не існувало. Усі санкції статей Особливої частини побудовані так, що при вирішенні питання про застосування покарання за вчинене кримінальне правопорушення суддя визначає його в межах своїх дискреційних повноважень, а самі санкції є відносно визначеними або альтернативними.

У випадку прийняття за основу загальноаналізованого Проекту в нас були б безальтернативні санкції. За таких обставин при призначенні покарання в межах цієї санкції суд практично не мав би можливості обирати між менш і більш суворим покаранням (ми мали б позбавлення волі, що майже не відрізняється від довічного, і власне довічне позбавлення волі). За таких умов процесуальна діяльність судді щодо призначення покарання зводилася б лише до реєстрування сукупності юридично значущих даних, на підставі яких за певним алгоритмом він мав би вивести розмір покарання. Однак невіpravна вада алгебраїчних концепцій призначення покарання полягає в тому, що об'єктивно неможливо закріпити у формулах усе різноманіття життєвих обставин, які впливають на призначення покарання, їх поєднання, доповнення, взаємовиключення тощо.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо такі пропозиції недоречними. Невипадково, що 27 листопада 2014 року Законопроект, що розглядається, відкликано.

Що ж стосується проектів, які зареєстровано протягом VIII скликання, то серед них були такі: про внесення змін до КК України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації (від 03.02.2015 реєстр. № 2016), про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства

(від 03.08.2015 реєстр. № 2467а), про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (від 15.06.2017 реєстр. № 6588), про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо захисту дітей від сексуального насильства) (від 14.03.2018 реєстр. № 8122), про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо протидії злочинам, учинених на сексуальному ґрунті) (від 04.07.2019 реєстр. № 10396-1). Сюди ж варто зарахувати проект постанов про звернення до Кабінету Міністрів України щодо внесення змін до Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року з метою забезпечення необхідних заходів для охорони материнства і дитинства та скасування деяких положень, які є суперечливими й містять загрозу національній безпеці держави та єдності українського суспільства, зокрема положень щодо надання окремих прав і привілеїв представникам сексуальних і гендерних меншин (від 07.06.2018 реєстр. № 8443), про звернення до Кабінету Міністрів України щодо внесення змін до Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року з метою забезпечення необхідних заходів для охорони материнства і дитинства та скасування деяких положень, які є суперечливими й містять загрозу національній безпеці держави та єдності українського суспільства, зокрема положень щодо надання окремих прав і привілеїв представникам сексуальних і гендерних меншин (від 09.10.2018 реєстр. № 9182).

Також протягом VIII скликання зареєстровано такі проекти щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: про внесення змін до деяких законів України (щодо впровадження Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього) (від 29.08.2019 реєстр. № 0887), про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, учинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості (від 04.09.2019 реєстр. № 0977), про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, учинені проти статевої свободи та недоторканості малолітнього (малолітньої) (від 01.03.2017 реєстр. № 6151), про внесення змін до розділу IV КК України (щодо посилення кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи) (від 19.04.2017 реєстр. № 6396), про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, учинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості (від 16.05.2017 реєстр. № 6449), про внесення змін до деяких законів України (щодо впровадження Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього та посилення відповідальності за злочини, учинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього) (від 21.06.2017 реєстр. № 6607), про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення протидії вчиненню злочинів проти статевої свободи та недоторканості неповнолітніх) (від 21.06.2019 реєстр. № 10396).

Серед проектів вважаємо за необхідне проаналізувати Законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» (від 03.02.2015 реєстр. № 2016), ініціаторами якого виступив авторський колектив: І. Луценко, К. Левченко, О. Калашник, М. Євсюкова, М. Легенька, В. Мудрик, А. Орлеан, В. Мозгова, В. Згодько, М. Газан, І. Бандурка. У пояснювальній записці наголошувалося, що пропонувані зміни

розроблені з метою гармонізації законодавства України з положеннями Факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії до Конвенції ООН про права дитини, Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та Європейської соціальної хартії, що ратифіковані Україною. Крім того, Комітет ООН з прав дитини в Заключних спостереженнях щодо виконання Україною Конвенції ООН про права дитини від 1995, 2002, 2007 та 2011 років рекомендував Україні встановити чіткої мінімальний вік статевого повноліття [6].

Що ж стосується змін до КК України, які пропонувалося внести з метою покращання захисту дітей від сексуальних зловживань і сексуальної експлуатації, ми відзначимо лише ті, які стосувалися насильницьких статевих злочинів, а саме:

«1) Викласти ст. 153 частину другу у такій редакції :

Те саме діяння, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 152 або 154 цього Кодексу, – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

2) Викласти ст. 153 частину третю у такій редакції :

Те саме діяння, вчинене групою осіб, або щодо неповнолітньої чи неповнолітнього – карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років» [6].

Разом із тим у тексті Законопроекту до другого читання від 03.04.2017 зазначених нами змін до ст. 153 КК України не було.

Також варто згадати й Законопроект «Про внесення змін до розділу IV Кримінального кодексу України (щодо посилення кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи)» (від 19.04.2017 реєстр. № 6396), ініціатором якого був Д. Голубов. Ним пропонувалися такі зміни до статей, що їх ми зараховуємо до насильницьких статевих злочинів:

«1. Абзац другий частини першої статті 152 викласти в такій редакції:

«карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років».

2. Абзац другий частини другої статті 152 викласти в такій редакції:

«карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років».

3. Абзац другий частини третьої статті 152 викласти в такій редакції:

«карається позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років».

4. Абзац другий частини четвертої статті 152 викласти в такій редакції:

«карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років».

5. Абзац другий частини першої статті 153 викласти в такій редакції:

«карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років».

6. Абзац другий частини другої статті 153 викласти в такій редакції:

«карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років».

7. Абзац другий частини першої статті 154 викласти в такій редакції:

«карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років».

8. Абзац другий частини другої статті 154 викласти в такій редакції:

«карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [7].

Отже, пропонувалося посилити кримінальну відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Ця необхідність аргументувалася тим, що ця група злочинів має підвищену суспільну небез-

пеку, надзвичайно негативні наслідки, згубний вплив на психіку та здоров'я потерпілих, що може відобразитися на всьому їхньому подальшому житті. Разом із тим не враховано використання в чинному кримінальному законодавстві відносно визначених та альтернативних санкцій для диференціації відповідальності й індивідуалізації покарання з огляду на особу винного, у противному разі переважали б абсолютно визначені санкції [8, с. 86]. І це лише мала частка недоліків цього Проекту.

Нарешті, серед законопроектів, зареєстрованих за всі сесії IX скликання, були такі: про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської Конвенції) (від 11.02.2020 реєстр. № 3055), про внесення змін до КК України (щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності) (від 09.04.2020 реєстр. № 3316). Також за всі сесії IX скликання зареєстровано такі законопроекти щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості: про внесення змін до деяких законів України (щодо впровадження Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього) (від 29.08.2019 реєстр. № 0887), про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, учинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості (від 04.09.2019 реєстр. № 0977), про внесення змін до КК України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за публічні заклики та/або пропаганду відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин

та розпусти) (від 24.04.2020 реєстр. № 3316-1), про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення прав потерпілих осіб у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи, статевої недоторканості особи та домашнього насильства (від 30.09.2020 реєстр. № 4175). Вони стосуються переважно здійснення кримінального судочинства у справах про статеві злочини, учинені в сім'ї, і не регулюють питання відповідальності за насильницькі статеві злочини. Тому зупинятися на них більш детально ми не будемо.

Висновки та пропозиції. Підбиваючи підсумки дослідження, варто зауважити, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної кримінально-правової системи, а надто таких її складників, як застосування кримінально-правових норм і кримінально-правова правосвідомість правозастосувачів [9, с. 902–903], найкращим напрямом реформування системи кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи загалом і насильницьких статевих злочинів зокрема була б відсутність будь-якого вдосконалення чинного законодавства. Також при розробці законопроектів необхідно враховувати й те, що міжнародні інституції не наполягають на негайності імплементації відповідних положень до національного законодавства. Тому з метою уникнення помилок при застосуванні ст. ст. 152, 153, 154 КК України, на нашу думку, необхідно узагальнити досвід правоохоронних органів іноземних держав щодо протидії цим злочинам і лише після цього змінювати чинний закон про кримінальну відповідальність. Інакше можна буде вести мову про «шкідництво» з боку законодавця, пов'язане з тим, що окремі законотворці, не маючи жодних уявлень про особливості побудови кримінального закону, його систему, взаємозв'язок кримінально-правових норм, своїми ініціативами лише спотворюють КК України [10, с. 84].

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвак О.М. Держава і злочинність : монографія. Київ : Атіка, 2004. 303 с.
2. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013–2020 рр.). URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 14.01.2021).
3. Чугуніков І.І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи на порозі змін. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Т. 2. С. 117–126.
4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46460 (дата звернення: 14.01.2021).
5. Шеховцова Л.І. Про посилення кримінальної відповідальності за статеві злочини, вчинені проти неповнолітніх. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 1 (2). С. 230–234.
6. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53813 (дата звернення: 14.01.2021).
7. Проект Закону про внесення змін до розділу IV Кримінального кодексу України (щодо посилення кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61656 (дата звернення: 14.01.2021).
8. Денисова Т.А. Поняття кримінально-правової санкції. *Право та державне управління*. 2011. № 1. С. 81–86.
9. Баулін Ю.В. Вибрані праці. Харків : Право, 2013. 928 с.
10. Бражник А. Абсолютно-визначені покарання за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. *ЛОГОС : збірник наукових праць*. 2020. С. 81–84. <https://doi.org/10.36074/30.10.2020.v2.23> (дата звернення: 14.01.2021).